

ביאור קטן (בגוף הטקסט) בדברי נתיבי עם לסימן יט - דעת הפוסקים בנוגע לברכות שהתחדשו לאחר חתימת התלמוד

ס"א. אינו מברך על עשיית ציצית (לשון שו"ע). ע' מ"א (מגן אברהם) דפסיק ותני (שפוסק ושונה- כלומר פסיקה מוחלטת. ואעפ"י שהמג"א כתב 'אפשר' שזו לשון נטיה אך לא פסיקה מוחלטת האחרונים [הברכי יוסף, המחצית השקל והנתיבי עם הבינו שמדובר בפסק מוחלט וכך הם התייחסו לדבריו. ביחוד דעת ח"א בכללי הפסיקה כתב כשפוסק משתמש בלשון 'אפשר' פעמים זו לשון ענוה ובאמת הוא אינו מסתפק. ולכן נראה לענ"ד שנקט בנתיבי עם לשון זו לשלול הבנה אחרת בדברי המג"א וכמו שסיים המג"א עצמו "כן נראה ל"י"] שאם קבע מזוזה לפני שדר בבית (שאז אינו יכול לברך בשעת קביעתה [מחצית השקל על המג"א], לכן תקנתו היא) כשיכנס לדור יברך אשר קדשנו וכו' לדור בבית שיש בו מזוזה. (המג"א מסביר שהטעם שלא מברכים על עשיית ציצית הוא מכיון שאין מצוה בעשיית הציצית אלא בלבישתה [והפנה לגמ' במנחות דף מב' ששם ישנה מחלוקת אמוראים [כפולה] אם מברכים על עשיית הציצית]. והקשה המג"א מיו"ד סימן רפ"ט ס"א ששם מרן השו"ע פוסק "שכאשר בא לקבוע מזוזה מברך לקבוע מזוזה" ולכאורה מזוזה היא [כציצית – חובת האדם הלוכש] חובת האדם שדר בבית שהרי כל זמן שאינו דר בו, פטור ממצות מזוזה, ותירץ: כיון שהדרך לקבוע מזוזה בבית היא כשמחליל לדור בו לכן יכול לברך על קביעתה שבקביעתה כבר מקיים את המצווה, מה שאין כן בציצית שהדרך לתלות בה את הציציות לפני שאם לובשה לכן אינו מברך על עשייתה. שהרי שבשעת התליה אינו מתחיל בקיום המצוה. ולפי זה מחדש המג"א שאפשר שאם כבר קבע מזוזה בדירה שעדיין לא דר בה, אינו מברך בשעת קביעתה רק כשיכנס לגור בה יברך "אקב"ו לדור בבית שיש בו מזוזה". שהרי בשעת הקביעה אינו גמר המצוה אלא הכנה שאין מברכים עליה, ובשעת קיום המצוה היינו בשעה שדר בבית אינו קובעה והבינו האחרונים שכך פסק.).

וכ' הברכ"י ע"ד (על דבריו) שקשה לחדש ברכה שלא נזכרה בש"ס ובפוסקים, ודאי שכוונתו (של החיד"א) בספרו ברכי יוסף) למ"ש (למה שכתב) הרא"ש בפ"ק (בפרק קמא) דקידושין אות מ"א "שלא מצינו שמברכים שום ברכה שלא הזכירה בש"ס שאחרי סידור (חתימת התלמוד הבבלי ע"י) רב אשי ורבינא לא מצינו שנתחדשה ברכה". ע"כ (עד כאן לשון הרא"ש) (אכן החיד"א לא נתן מקור לדבריו אלו, ובנתיבי עם גילה לנו שמקורו בדברי הרא"ש ואכן הרא"ש באות מ"א בהתייחסו לגמרא בקידושין [דף כ"ט עמ' ב'] מתאר את סדר פדיון הבן ובתוך דבריו ציין כי הגאונים תיקנו שהכהן יברך ברכה [ומתוך שהיא נדירה העתקתי את לשונה להלן כפי שכתובה בסידור 'איש מצליח' בשינויים קלים מהנוסח שהביא הרא"ש] [ובסידורים נוספים שחיפשתי לא מצאתי שצינו ברכה זו וגם סידור 'איש מצליח' ציין אותה ללא הזכרת של ומלכות וגם ציינו שמנהגם שהכהן מברך אותה בלי שם ומלכות ושמקורה בהרא"ש פ"ק דקדושין (סימן מ"א) וזה לשונה: "ברוך [אתה וכו'] אשר קדש עובר במעי אמו, ולארבעים יום חילק אבריו, מאתיים ושמונה וארבעים אברים. ונפח בו נשמת חיים, כדכתיב ויפח באפיו נשמת חיים, ויהי האדם לנפש חיה. עור ובשר הלבישו, ובעצמות וגידים סוככו, כדכתיב: עור ובשר תלבישו, ובעצמות וגידים תשוככנו: וצוה לו מאכל ומשתה, וזמן שני מלאכי השרת במעי אמו לשומריו, כדכתיב: חיים וחסד עשית עמדי. ופקודתך שמרה רוחי: אביו אומר: זה בני בכורי, אמו אומרת: זה בני בכורי שבו פתח הקדוש ברוך הוא דלתי בטני. חמשה סלעים נתחייבנו ליתן לכהן בפדיונו, כדכתיב: ופדויו מבן חודש תפדה, בערך חמשת שקלים בשקל הקודש. עשרים גרה הוא: וכתוב: אך פדה תפדה את בכור האדם, ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה. וכשם שזכה הבן הזה לפדיון, כן יזכה הקדוש ברוך הוא לתורה ולמצוות ולחופה ולמעשים טובים. ברוך [אתה ה'] מקדש בכורי ישראל לפדויים". והרא"ש כותב על זה שבצרפת ובאשכנז לא נהגו לברך ברכה זו ולא מצינו שמברכין שום ברכה שלא הזכירה במשנה או בתוספתא או בגמ' כי אחרי סידור רב אשי ורבינא לא מצינו שנתחדשה ברכה ועוד מקשה הרא"ש שראשית הברכה אינה מובנת 'אשר קדש עובר במעי אמו' אם מדובר בקדושת בכור הקדושה נקבעת רק ביציאת העובר מהרחם. [שהרי אם העובר נולד בניחות קיסרי אין בו קדושת בכור, אם-כן כשהעובר במעי אמו אין בו שום קדושה]. והביא ראיה מבכור בהמה שמתר להטיל בו מום קודם שיצא רובו, ואילו היתה בו קדושת בכור הרי אסור להטיל בו מום ולכן מוכה שבתור עובר אין בו קדושת בכור).

ואומר אני (לחרץ את קושית הברכ"י) שהמ"א סו' כהק"ן (כהקורבן נתנאל) שם שתמיהת הרא"ש (כיצד ניתן לחדש ברכה לאחר חתימת התלמוד) לא זו העיקר (לא זו התמיהה העיקרית ואין סובר שבאמת אסור לחדש ברכה, שהרי בפרק ראשון בכתובות באות ט"ו בנוגע לברכת הבתולים הרא"ש מצטט ברכה זו [אשר צג אגוז] ומציין שכן ניתן לאומרה ומקורה מתקנת הגאונים, [לאחר חתימת התלמוד] מוכה שהרא"ש סובר שניתן לברך ברכות שנוסחו לאחר חתימת התלמוד [ויעוין בנתיבי עם אבן העזר סימן סג שאין לברך ברכה זו אפילו בלא שם ומלכות] וכן,

בסימן א' במסכת ברכות לא השיג הרא"ש על רב עמרם שתיקן לברך "אקב"ו על קריאת שמע" כשהוא קורא קריאת שמע על המיטה [רק שאין הלכה כן מסיבה אחרת] אע"פ שלא מצינו ברכה זו בתלמוד. **וסמיך אאידך קושיא** (והסתמך כדי לדחות את אמירת ברכת הפדיון בעיקר על הקושיות האחרות: 1. שהברכה אינה מובנת כמו שכתבנו לעיל 2. ועוד גילה הקרבן נתנאל שהרא"ש הקשה בבכורות קושיה אחרת: למה מברך הכהן הרי אינו עושה שום מצוה רק מקבל מתנות?! ואם כן מכאן אין קושיה על המג"א [מפשטות דברי הרא"ש "שאיך לחדש ברכה"] כיון שהמג"א יסבור שפרוש דברי הרא"ש כפרוש הק"ן) **ולעולם אפשר לחדש ברכות אחרי חתימת התלמוד** (אמנם החיד"א בברכ"י שם המשיך להקשות על המג"א מטעם אחר שמוכיח מלשון הרמב"ם [בלשון הזהב של הרמב"ם כלשונן] פ"א ה"ח דברכות שכתב "שכל מצוה שעשייתה גמר חיובה מברך בשעת העשיה, וכל מצוה שיש אחר עשייתה ציווי אחר, אינו מברך אלא בשעה שעושה את הציווי האחרון כיצד העושה סוכה וכו' אינו מברך בשעת העשיה וכו'" דהיינו בסוכה **לשבת** בסוכה, בציצית **להתעטף** בציצית, אבל במזוזה לאחר קביעתה אין שום עסק מצוה כשבא לדור בבית ולכן קבעו לברך עליה רק בקביעתה, ודלא כהמג"א. כלומר שמזוזה אינה כטלית שאין מברכים על עשייתה אלא רק על העיטוף שהוא גמר המצוה, אבל מזוזה מברכים על קביעתה אף שעדיין לא דר בבית ואינו מקיים את עיקר המצוה בקביעתה, משום שחז"ל רצו שיברכו על המצוה דוקא בשעה שמתעסקים בה, ולכן מזוזה שהעסק בה מסתיים בשעה שקובעים אותה על הפתח הבית, מברך עליה בשעה זו אף שעדיין לא דר בבית ואינו מקיים עתה את המצוה, שהרי בשעה שיכנס לדור בבית לא יעשה מעשה בגוף המזוזה [מסוכם ממשנה ברורה מה' עוז והדר] ומה שבא הנתיבי עם ליישב את שיטת המג"א זה רק לגבי "חידוש ברכה" ולא לגבי ברכת "לדור בבית שיש בו מזוזה") **ולא ס"ל (סבירא ליה) המ"א כהט"ז (בס' מ"ו)-[סוגריים במקור] דדוקא היכא דנהגו לברכן ש"ד (שפיר דמי) שהרי ברכה זו של המ"א חדשה היא.** (בסימן מ"ו סק"ז הטורי זהב מוצא סתירה מה שכתבנו לעיל בדברי הרא"ש שעל פדיון בכור מברך הכהן אשר קידש עובר ממי אמו ושכתב הרא"ש שבצרפת ובאשכנז לא נהגו לברכה משום שלא מצינו שום ברכה שנתחדשה אחרי סדור רב אשי ורבינא ואילו ברכת הבתולים בפרק קמא דכתובות כן מסתבר לרא"ש לברכה והרי היא נתקנה בתקופת הגאונים?! ומיישב הט"ז: **שאם יש מנהג** לברך ברכה אשר לא נתקנה בזמן התלמוד אין לבטלה מכיון שהיה לגאונים שתקנוה סמך מן התלמוד על כן לא בא הראש לבטל בדבריו במס' בבכורות את הברכה אשר קידש עובר וכו' במקום שנהגו לאומרה ורק ציין שלא נהגו לאומרה בצרפת ובאשכנז והעובדה שברכת הבתולים נהגו לאומרה ולא ביטלה הרא"ש. והראיה שלא ביטל הרא"ש ברכת הנותן ליעף כח במקום שנוהגים. [ודעת מרן שלא לאומרה כמו שכתב בסימן זה ס"ו. ואנחנו נוהגים כסברת הארי ז"ל לאומרה כפי שכתב הכה"ח ושמעתי מהרב יעקב יוסף שיש ראשונים שגרסו כן לאומרה בתלמוד שלהם]. מה שאין כן ברכת "מגביה שפלים" שהזכירה הב"י שאין לה מקור בגמ' ואין מנהג לאומרה רק האגודה הזכיר ברכה זו וכל שכן ברכת סומך נופלים שלא הזכירה בשום ספר שיש להסירה מהסידורים ע"כ תמצות דברי הט"ז. אם כן מסביר הנתיבי עם את דעת המג"א שחידש ברכה לדור בבית וכו' שאינו סובר כמו הט"ז אלא סובר שכמו שהיתה לגאונים רשות לחדש ברכות שהיו נצרכות, גם לנו יש רשות לחדש ברכה שנצרכת [ומ"מ נראה בפשיטות משאר מקומות, שאין הנתיבי עם סובר כמו המג"א, לא שניתן לחדש ברכות לאחר חתימת התלמוד ולא גבי הברכה 'לדור בבית שיש בו מזוזה']].

דניאל אביבי